

УДК 001.894:005:378.4

Наталія Шарата,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства,
проректор з науково-педагогічної і виховної
роботи та підвищення кваліфікації
Миколаївського національного
аграрного університету

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті автором визначено багатогранне поняття «інновація». Встановлено, що ефективність управління інноваційними процесами реалізується через організаційно-педагогічний механізм, який за своєю суттю є інноваційним. Обґрунтовано, що організаційно-педагогічний механізм включає організаційні, управлінські, фінансові, правові, інформаційні, технологічні та морально-психологічні елементи, їх взаємозв'язок та взаємодія сприяють успішному здійсненню інноваційно-педагогічної діяльності та підвищенню ефективності її результатів.

Ключові слова: інновація, управління інноваційно-педагогічною діяльністю, організаційно-педагогічний механізм, інноваційний процес.

В статье автором определено многогранное понятие инновация. Установлено, что эффективность управления инновационными процессами реализуется через организационно-педагогический механизм, который по своей сути является инновационным. Обосновано, что организационно-педагогический механизм включает организационные, управленческие, финансовые, правовые, информационные, технологические та морально-психологические элементы, их взаимосвязи и взаимодействия способствуют успешному осуществлению инновационно-педагогической деятельности и повышению эффективности её результатов.

Ключевые слова: инновация, управления инновационно-педагогической деятельностью, организационно-педагогический механизм, инновационный процесс.

The article points out many-sided concept of «innovation». It is set up that efficiency of management, of an innovative processes is realized through organizationally-pedagogical mechanism, which is innovative. It is grounded that organizationally-pedagogical mechanism include organizational, administrative, financial, legal, informative, technological, moral and psychological elements, and their intercommunication and co-operation helps to perform pedagogical activity successfully and increasing of the efficiency of its results.

Key words: innovation, management of an innovative pedagogical activity, organizationally-pedagogical mechanism, innovative process.

Інтеграція до європейського й світового освітнього простору, запровадження інноваційних технологій навчання стають важливими завданнями в модернізації вітчизняної освіти. Основні положення таких змін відображено у чинних нормативно-правових документах освіти: Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти України. Найхарактернішими ознаками таких змін виступають: гуманістичність, системність, спрямованість на саморозвиток, інноваційність, особистісна орієнтація сучасних освітніх систем тощо [1–4].

Управління інноваційними процесами у вищих навчальних закладах (ВНЗ) за таких умов є основним системоутворюючим фактором щодо реалізації стратегічних освітніх реформ. Тому від систем управління педагогічними інноваціями залежить і розвиток ВНЗ, і якість університетської освіти в державі.

З метою здійснення аналізу інноваційно-педагогічної діяльності у ВНЗ звертаємося до основних його дефініцій.

Незмінним двигуном розвитку людської цивілізації слугують інновації, об'єктивна корисність яких полягає у здійсненні руху вперед, без якого людині було б важко існувати у постійно змінному навколишньому середовищі. Супроводжуючи постійно людський розвиток, науковий підхід до вивчення інновації почав формуватися лише на початку ХХ століття.

Уперше це поняття виникло у наукових дослідженнях зарубіжних культурологів як введення деяких елементів однієї культури в іншу (звичай, способів організації життєдіяльності, зокрема виробництва). Сучасні дослідники визначають інноватику як науку про цілеспрямовані зміни, нововведення [5] або науку про управління [6].

Поняттям «інновація» позначають нововведення, новизну, зміну, введення чогось нового. У процесі дослідження зазначеного поняття науковці умовно поділилися на дві групи відповідно до ототожнення або розмежування понять «нововведення» та «інновація».

На нашу думку, ці категорії мають змістові відмінності щодо результату, який планується досягти, створюючи нововведення або інновацію. Нововведення охоплює лише декілька етапів інноваційного процесу і може не впроваджуватися у виробництво. Наприклад, апробовані в системі освіти теорії можуть слугувати методологічним забезпеченням створення новацій. Інновації вирішують системні завдання, сприяють досягненню системних цілей. Діяльність щодо створення інновацій має цілеспрямований пошуковий характер і спрямована на отримання нового результату. Це цілісний, тривалий процес, в основі якого покладено пошук нової системи діяльності в контексті даної практики. Під процесом створення інновації розуміють повний цикл від генерації ідеї, створення нововведення і до його впровадження у виробництво. Отже, нововведення – це відповідно оформлений результат фундаментальних та/або прикладних

досліджень, розробок або експериментальних робіт у будь-якій сфері діяльності, здійснених з метою підвищення її ефективності та не доведені до масового впровадження.

В основі визначення багатогранного поняття «інновація» науковцями використовується статичний і динамічний підходи, в межах яких інновація розглядається як процес, зміна, об'єкт, результат і система.

В основі динамічного підходу лежать погляди О. Алімова, Ф. Бездудного, С. Володіна, М. Волинкіна, В. Євтушевського, Л. Шаповалова, І. Гришина, Ю. Морозова, А. Суворова, Ш. Тацуно, Б. Твісса, які визначають інновацію як процес [7–15]; Л. Водачек, О. Дацій, В. Покотилова, А. Пригожин, Ю. Яковець, Р. Мюллер – як зміну [16–21].

Основою статичного підходу є погляди науковців, які називають інновацію результатом (Н. Авсянніков, І. Гришин, М. Йохна, Д. Кокурін, П. Ратанін, Р. Фатхутдинов [22–27]; об'єктом (А. Базилевич, В. Мединський, Б. Райзберг, Е. Уткін) [28–31].

У науковій літературі поняття «інновація» розглядають або з точки зору процесуальності, або результативності: інновація – це результат творчої діяльності, спрямованої на розроблення, створення й розповсюдження нових видів виробів, технологій, запровадження нових організаційних форм тощо [32, с. 80]; інновація – це своєрідний перехід об'єкта із одного стану в інший [30, с. 7]; інновація – прогресивний результат творчої діяльності, що широко впроваджують і породжують значні зміни у життєдіяльності людини, суспільства, природи [33, с. 21].

Наша позиція ґрунтується на притаманній інновації ознаці щодо охоплення низки різнорідних об'єктів, явищ, процесів, а тому під інновацією можна вважати процес, зміну, об'єкт, результат або систему.

Метою нашого дослідження є визначення ефективності управління інноваційно-педагогічною діяльністю у ВНЗ.

Ефективність управління інноваційними процесами реалізується через організаційно-педагогічний механізм, який за своєю суттю є інноваційним. Організаційно-педагогічний механізм – це сукупність організаційних, управлінських, фінансових, правових, інформаційних, технологічних та морально-психологічних елементів, їх взаємозв'язку та взаємодії, що сприяють успішному здійсненню інноваційної діяльності та підвищенню ефективності її результатів. На нашу думку, основними елементами інноваційного механізму є: організаційно-педагогічні форми інноваційних відносин; методи управління інноваціями; методи фінансування інновацій; порядок формування та використання інноваційних фондів; законодавча база у галузі інновацій; методи оцінки ефективності результатів інновацій; морально-психологічні методи дії на інноваційну активність; заходи інформаційно-технічного оснащення інноваційного процесу.

Налагодженість інноваційного механізму, спільне функціонування

всіх його елементів багато в чому визначається їх взаємообумовленістю та співвідношенням, пропорційністю. Співвідношення й структура цих елементів, значимість та оптимальність форм, методів та заходів мають відповідати рівню управління, на якому здійснюється інноваційна політика [34, с. 20].

Для ефективного управління інноваційними процесами у ВНЗ перевага, на нашу думку, має надаватися таким основним організаційним формам інноваційної діяльності: створення на базі ВНЗ навчально-науково-інноваційного комплексу; трансформація ВНЗ в освітньо-дослідний ВНЗ із створенням технопаркової зони; створення у ВНЗ інформаційно-консалтингового центру.

Змінні умови функціонування вищої школи, ускладнення суспільних потреб та необхідність підвищення конкурентоспроможності нововведень потребує пошуку нових організаційних форм інноваційної діяльності. Найбільш перспективною такою формою, на нашу думку, є Навчально-науково-інноваційний комплекс (ННК), що дозволяє найбільш ефективно відпрацьовувати моделі інтеграції науково-освітніх закладів із промисловими партнерами.

Навчально-науково-інноваційний комплекс – це ВНЗ [35, с. 131], що має статус юридичної особи або асоціацію юридичних осіб, пройшов атестацію та державну акредитацію, що реалізує відповідно до ліцензії освітні програми вищої та середньої спеціальної освіти, провідні наукові дослідження та науково-технічну діяльність, що мають у своєму складі акредитовані інноваційні структури, які забезпечують єдність освітнього процесу, науково-дослідної та інноваційної діяльності на всіх етапах та формах підготовки спеціалістів; що забезпечує випуск інноваційного продукту: речового, інформаційного, спеціалістів.

Головна специфіка ННК полягає в тому, що поруч із традиційними: речовим (матеріальним та інформаційним (ідеальним)), інноваційними продуктами, він має випускати специфічний інноваційний продукт – спеціалістів.

Сьогодні стратегічною програмою багатьох ВНЗ, на нашу думку, має стати формування якісного нового ВНЗ. Формою такого нового ВНЗ має стати інноваційний технопарк, а сам університет має прийняти форму освітньо-дослідного інноваційного державного університету [36, с. 25], сутністю нового університету є його орієнтація на логічне поєднання у рамках проведеної єдиної навчально-наукової політики освітньо-дослідної діяльності, побудованої на основі інноваційних розробок, методик та програм. Іншими словами, освітньо-дослідний процес, побудований таким чином, має орієнтувати спеціаліста, який готується в рамках такого ВНЗ, не на сьогоднішній день, а на перспективу, тобто має закласти у випускників здібність перспективного мислення, адаптованого до швидкозмінних умов життєдіяльності людського суспільства в умовах

постіндустріальної цивілізації, громадського суспільства та глобалізації економічних та соціальних процесів. Створення технопаркової зони дозволить найбільш повно реалізувати його можливості.

Іншою прогресивною організаційною структурою ВНЗ може стати інформаційно-консалтинговий центр, основними завданнями якого мають стати: проведення моніторингу реалізованих інноваційних проектів; проведення консалтингової діяльності; надання інформаційних послуг; навчання співробітників суб'єктів інноваційної діяльності.

Проведення моніторингу передбачає оцінку експертами інформаційно-консалтингового центру реалізованих проектів, спрямовану на виявлення помилок, порушень затверджених правил та норм, своєчасне прийняття необхідних рішень щодо підвищення ефективності реалізації проекту.

Проведення консалтингової діяльності передбачає представлення підприємцям постійної або єдиного разової допомоги у галузі маркетингу, реструктуризації системи управління, бухгалтерського обліку, використанні інформаційних технологій, управління персоналом тощо.

Надання інформаційних послуг полягає у постійному або разовому забезпеченні підприємців необхідною інформацією у галузі ринку (ціни, конкуренти, кон'юнктура), податкового та митного законодавства тощо.

Навчання співробітників інноваційної діяльності передбачає надання необхідних освітніх послуг з метою отримання співробітниками необхідних знань та навиків для успішної реалізації інноваційних проектів. Освітні послуги включають проведення короткотривалих тренінгів, семінарів, корпоративних програм у галузі організаційної поведінки та організаційної структури, персональної ефективності, маркетингу, фінансового менеджменту, бухгалтерського обліку, використання сучасних комунікаційних технічних заходів, а також за відповідними технічними напрямками.

Управління інноваційними процесами із дотриманням загальних і специфічних принципів управління, обумовлених особливостями інновацій та змістом інноваційної діяльності, здійснюється на основі застосування різних методів. Методи управління інноваційними процесами поділяються на: адміністративні, організаційно-планові, фінансово-економічні та соціально-психологічні. Щодо ВНЗ, то до таких методів можна віднести організаційно-педагогічні. Усі вищезазначені методи відрізняються від традиційних методів тим, що застосовуються в управлінні, оскільки інноваційна продукція (продуктивні нововведення, технології, методи, послуги) – товар особливого роду, а інформаційні, організаційні, етнічні та морально-психологічні аспекти інновацій відіграють велику роль.

Зміст педагогічної діяльності в інноваційному освітньому процесі суттєво відрізняється від традиційної.

По-перше, значно ускладнюється діяльність із розробки курсів,

оскільки швидко розвивається технологічна основа. Вона потребує від викладача розвитку спеціальних навиків та прийомів педагогічної роботи. Крім того, сучасні інформаційні технології висувають додаткові вимоги до якості розроблених методичних матеріалів в основному із-за відкритості доступу до них як великої кількості навчаючих, так і інших викладачів та експертів, що знано посилює контроль за якістю цих матеріалів.

По-друге, особливістю сучасного педагогічного процесу є викладач, основна увага при використанні нових інформаційних технологій переноситься на студента, який активно вибудовує свій навчальний процес та має можливість обирати свою визначену траєкторію у розвинутому освітньому середовищі. При цьому важливою функцією викладача стає підтримка студента в його діяльності, сприяння його успішному просуванню, правильне орієнтування його в великому обсязі навчальної інформації, полегшення вирішення виникаючих проблем, допомога засвоєння різноманітної інформації. У зв'язку з цим з'явився термін – фасилітатор – той, хто сприяє, полегшує та допомагає вчитися.

По-третє, надання навчального матеріалу, що передбачає комунікацію викладачів та студентів, потребує у сучасній освіті більш активних та інтенсивних взаємодій між ними, ніж при традиційних методах навчання, де переважає узагальнений зворотній зв'язок викладача із аудиторією, а взаємодія його з окремим студентом слабка. Сучасні комунікаційні технології дозволяють зробити таку взаємодію найбільш активною, але це потребує від викладача спеціальних додаткових зусиль, а головне – знань та вмінь.

Таким чином, на основі вищевикладеного, ми робимо висновок про те, що зміни у педагогічній діяльності при інноваційному навчанні у порівнянні із традиційним навчанням такі: ускладнюється діяльність із розробки курсів у зв'язку із швидким розвитком технологічної основи навчання; необхідна наявність спеціальних навиків та прийомів розробки навчальних курсів; посилюються вимоги до якості навчальних матеріалів у зв'язку із відкритістю доступу до них, а також посилюється контроль за їх якістю; підвищується роль навчаючого у навчальному процесі, центр навчального процесу зміщується від викладача до студента; посилюються функції підтримки студента, допомоги йому в організації індивідуального навчання; з'являється можливість зворотного зв'язку викладача із кожним студентом при використанні нових комунікаційних технологій на відміну від зворотного зв'язку викладача із традиційною аудиторією.

Таким чином, із застосуванням сучасних комп'ютерних та телекомунікаційних технологій у сфері освіти відбуваються суттєві зміни у діяльності викладача, місця та ролі викладача у навчальному процесі, його основних функціях.

Слід зазначити, що саме зміни, а не витіснення викладачів комп'ютерами та відеоустановками характерні для сучасної освіти.

Розвиток освіти, заснований на нових інформаційних технологіях, свідчить, що ці технології впливають не на кількість робочих місць, а на вимоги до якості праці: змінюється його організація, зміст і вимоги до кваліфікації викладачів. Якщо у традиційній освіті викладач більшу частину часу надавав читанню лекцій, то в заснованій на інформаційних технологіях освіті змінюється зміст його діяльності. Викладач має, по-перше, розробити зміст курсу на новій технологічній основі; по-друге, допомогти студентові зорієнтуватися у різноманітній навчальній інформації та віднайти необхідну для нього траєкторію; по-третє, забезпечити активну взаємодію студента як з ним, так із іншими у ході обговорення питань курсу. Взаємодія у ході навчального процесу, що здійснюється на базі сучасних комунікаційних технологій, потребує також спеціальних не лише педагогічних, але й технологічних навиків, досвіду роботи із сучасними технічними засобами. Управління інноваційним процесом викладання на базі сучасних інформаційних технологій передбачає постійний контроль якості діяльності всіх спеціалістів, що беруть участь в цьому процесі з метою підвищення ефективності освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту» // Законодавчі акти з питань науки і освіти : офіц. вид. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – С. 106–128.
 2. Закон України «Про вищу освіту» № 2984-III від 19 січня 2010 р.
 3. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
 4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Шкільний світ, 2001. – 24 с.
 5. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг Л. Ш. Лозовський, Е. Б. Стародубцева. – [2-е изд., исп.] – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
 6. Пригожин И.Р. От существующего к возникающему: Время и сложность в физических науках / И. Р. Пригожин. – М. : Наука, 1990.
 7. Управление инновационным циклом / А. Н. Алимов, Н. П. Гончарова, М. Г. Дражан, Д. Н. Черванев. – К. : Наукова думка, 1993. – 220 с.
 8. Бездудный Ф. Ф. Сущность понятия инновация и его классификация / Ф. Ф. Бездудный, Г. А. Смирнова, О. Д. Несаева // Инновации. – 1998. – № 2–3. – С. 3–13.
 9. Володін С. А. Теоретико-методологічні та організаційні засади інноваційного провайдингу на наукоємному аграрному ринку / С. А. Володін. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2007. – 384 с.
 10. Волынкина Н. В. Правовая сущность термина «инновация» / Н. В. Волынкина // Инновации – 2006. – № 1. – С. 5–18.
 11. Євтушевський В. Становлення і розвиток інновацій у вищій школі / В. Євтушевський, Л. Шаповалова // Вища освіта України. – 2006. –
-

- № 2. – С. 62–66.
12. Інноваційний менеджмент сталого розвитку на прикладі агропромислового комплексу / І. Я. Гришин, Д. І. Мазоренко, О. К. Бузова та ін. ; за ред. Д. І. Мазоренка, О. К. Бузової. – Х., 2005. – 546 с.
 13. Суворов А. П. Инновационный менеджмент : учеб. пособие / А. П. Суворов. – Йошкар-Ола, 1999. – 144 с.
 14. Тацуно Ш. Стратегия – технополисы / Ш. Тацуно ; пер. с англ. ; общ. ред. вступ. ст. В. И. Данилова-Данильяна. – М. : Прогресс, 1998. – 344 с.
 15. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс ; [сокр. пер. с англ.] ; авт. предис. и науч. ред. К. Ф. Пузыня. – М. : Экономика, 1989. – 271 с.
 16. Водачек Л. Стратегия управления инновациями / Л. Водачек, О. Водачкова ; [сокр. пер. со словац. ; авт. предисл. В. С. Рапопорт]. – М. : Экономика, 1989. – 167 с.
 17. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України : монографія / О. І. Дацій. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.
 18. Покотилова В. І. Управління інноваційною діяльністю в аграрному виробництві : монографія / В. І. Покотилова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 304 с.
 19. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия (Социальные проблемы инноватики) / А. И. Пригожин. – М. : Политиздат, 1989. – 260 с.
 20. Яковец Ю. В. Ускорение научно-технического прогресса: теория и экономический механизм / Ю. В. Яковец. – М. : Экономика, 1988. – 333 с.
 21. Muller R. Das Management der Innovation / R. Muller. – Frankfurt am Mein, 1973.
 22. Авсянников Н. М. Инновационный менеджмент / Н. М. Авсянников. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 295 с.
 23. Інноваційний менеджмент сталого розвитку на прикладі агропромислового комплексу / І. Я. Гришин, Д. І. Мазоренко, О. К. Бузова та ін.; за ред. Д. І. Мазоренка, О. К. Бузової. – Х., 2005. – 546 с.
 24. Йохна М. А. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посібн. / М. А. Йохна, В. В. Стадник. – К. : Академія, 2005. – 400 с.
 25. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность / Д. И. Кокурин. – М. : Экзамен, 2001. – 576 с.
 26. Ратанин П. И. Инновационное предпринимательство в переходной период России к рынку / П. И. Ратанин. – М. : Известия, 1993. – 174 с.
 27. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент : учебн. для вузов / Р. А. Фатхутдинов. – [5-е изд.]. – СПб. : Питер, 2005. – 448 с.
 28. Базилевич А. И. Инновационный менеджмент : [учебник] / А. И. Ба-
-

- зилевич, Л. Я. Аврашков, Л. В. Бобков. – [2-е изд. перераб. и доп.]. – М. : Вузовский учебник, 2008. – 464 с.
29. Медынский Г. Инновационный менеджмент : учеб. / В. Г. Медынский. – М. : Инфра-М, 2002. – 292 с.
30. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – [2-е изд., исп.] – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
31. Уткин Э. А. Инновационный менеджмент / Э. А. Уткин, Н. И. Морозова, Г. И. Морозов. – М. : АКАЛИС, 1996. – 208 с.
32. Научно-технический прогресс : словарь / сост. В. Г. Горохов, В. Ф. Халипов. – М., 1987.
33. Карпова Ю. А. Инновации, интеллект, образование : монография / Ю. А. Карпова. – М. : МГАУ, 1998. – 305 с.
34. Мухамедьяров А. М. Инновационный менеджмент / А. М. Мухамедьяров. – М. : ИНФА-М, 2004.
35. Казакова Н. В. Университеты и экономика, основанная на знаниях / Н. В. Казакова. – Саратов : Саратов. гос. техн. ун-т, 2002. – с. 131
36. Шукшунов В. Е. Модель инновационного процесса. Концепция учебно-научно-инновационных комплексов / В. Е. Шукшунов. – М., 2001.
-